

LA DISLÈXIA I LES EMOCIONS: SUPERANT BARRERES AMB LA GESTIÓ DE L'AUTOESTIMA

DYSLEXIA AND EMOTIONS: OVERCOMING BARRIERS WITH THE SELF-ESTEEM MANAGEMENT

Gerard Mestre Grau¹

Universitat Oberta de Catalunya. Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació.
Barcelona, Catalunya

Laia Cutillas Alberich

Universitat Oberta de Catalunya. Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació.
Barcelona, Catalunya

RESUM

Aquest article pretén oferir un sèrie de mesures i actuacions contrastades científicament amb l'objectiu d'esdevenir una guia per poder solucionar els problemes emocionals i d'autoestima en alumnes dislèctics d'educació primària i secundària. En aquest sentit, es tracta d'una revisió teòrica que vol servir de model quan es troben casos on el malestar psicològic que sofreixen els estudiants diagnosticats de dislèxia evoluciona cap a veritables trastorns emocionals. També, cal considerar les mancances que aquests presenten, a nivell general, en el seu ritme d'aprenentatge, i, a nivell particular, en les habilitats de lectoescriptura.

Es parteix d'un context actual, on els nens dislèctics accedeixen als primers nivells educatius, i es troben que el seu ritme d'aprenentatge és diferent al de la resta dels alumnes, mostrant-se incapaços d'integrar la informació escrita de la mateixa manera que ho fan els altres companys. Aquest fet produeix sovint valoracions negatives a causa de les seves dificultats, tant per iguals com per adults que desconeixen el trastorn en qüestió. En conseqüència, s'ha optat per aplicar una metodologia de recerca bibliogràfica fonamentada en l'anàlisi d'altres estudis que han abordat aquesta qüestió prèviament.

Així, els descobriments principals evidencien la importància del tractament de l'autoestima a diferents nivells: individual, familiar i comunitari. Les conclusions a què s'ha arribat es fonamenten en una identificació primerenca i adient del diagnòstic, a més d'implementar correctament el suport emocional i social envers el col·lectiu dislèctic i les seves famílies amb la finalitat de recuperar l'autoestima perduda per tal d'anar assolint les metes proposades.

Paraules clau: dislèxia, problemes emocionals de la dislèxia, autoestima i dislèxia, educació primària i dislèxia, trastorns d'aprenentatge.

ABSTRACT

This article aims to offer a series of measures and actions that are scientifically proven in order to become a guide to solve emotional and self-esteem problems in dyslexic students in primary and secondary education. In this sense, it is a theoretical review that wants to serve as a model when there are cases where the psychological discomfort experienced by students diagnosed with dyslexia evolves towards true emotional disorders. Furthermore, it is necessary to consider the

¹Correspondència: Gerard Mestre Grau. Correu electrònic: gemesgra@uoc.edu

shortcomings that these people present, in a general level, at their learning pace, and in a particular level, in reading and writing skills.

It is part of a current context, where dyslexic children access the first levels of education and find that their learning rhythm is different from that of the rest of the students, showing themselves incapable of integrating written information as other classmates do. This fact often produces negative assessments due to their difficulties, both for their peers as for adults who do not know the disorder in question. Consequently, a methodology based on bibliographic research has been chosen to be applied on the analysis of other studies that have addressed this issue previously.

Thus, the main discoveries demonstrate the importance of treating self-esteem at different levels: individual, family and community. The conclusions reached are based on an early and appropriate identification of the diagnosis, as well as correctly implementing emotional and social support to the dyslexic group and their families, with the aim of recovering the lost self-esteem in order to achieve the proposed goals.

Key words: dyslexia, emotional problems of dyslexia, self-esteem and dyslexia, primary education and dyslexia, learning disorders.

Introducció

Terminologia i fonamentació de l'estudi

El sistema educatiu està basat en una metodologia fonamentalment de tipus lingüístic, on les habilitats de la lectura i de l'escriptura centren la manera en què es materialitza gran part de l'aprenentatge. En conseqüència, els nens dislèctics a l'etapa d'educació primària comencen a trobar les primeres dificultats d'aprenentatge, relacionades amb el domini de les habilitats de lectoescriptura, sorgint com a efecte inherent a aquesta frustració els primers problemes emocionals, que en alguns casos poden ser un factor contribuent a l'assoliment deficient d'aprenentatges a l'escola. Com a resultat del diagnòstic d'aquest trastorn d'aprenentatge, nens i adolescents mostren sovint símptomes relacionats amb la baixa autoestima i la desmotivació (Arnold et al., 2005). Per tant, es tracta d'un tema d'interès vigent, sobretot en l'àmbit educatiu i psicològic per la rellevància que comporta a nivell acadèmic, familiar i social.

Segons Siegel (2006), tot i que les estimacions de prevalença depenen de la definició particular de la dislèxia utilitzada en cada estudi, s'estima que, aproximadament, entre el 5% i el 10% de la població es considera dislèctica. Es tracta d'individus que presenten dificultats en el processament fonològic, trobant-se afectades de manera significativa les habilitats de velocitat lectora i de descodificació de paraules. En conseqüència, aquesta circumstància també repercuteix en certes dificultats ortogràfiques i en una comprensió de textos alterada que esdevindran estables durant l'etapa de l'adolescència i l'edat adulta. Tanmateix, encara que la comprensió és important i centra el propòsit principal de lectura, la dislèxia es reconeix més eficaçment per les dificultats a nivell de paraula, ja que la descodificació de paraules és fonamental per desenvolupar habilitats de comprensió.

Continuant amb Siegel (2006), esdevé fonamental reconèixer de manera primerenca determinats comportaments a l'escola, atès que poden ser un signe de dislèxia. En aquest sentit, qualsevol senyal vinculat amb dificultats en la lectura, fins i tot en els primers cursos de primària, ha de ser pres en consideració i analitzat. Contràriament a allò que comunament pensen molts pares, la suposició típica que l'infant sortirà del problema al llarg del temps no és vàlida en la majoria dels casos. Per tant, està totalment comprovat per diversos estudis (Arnold et al, 2005; Eissa, 2010) que una identificació primerenca ajuda a prevenir les dificultats de lectura més serioses, o almenys, reduir la seva gravetat. D'aquesta manera, actituds relacionades amb la fòbia escolar o el desinterès i la desmotivació pels aprenentatges esdevenen un signe inequívoc d'un possible diagnòstic de dislèxia.

Atenent de manera més concreta el vincle existent entre dislèxia i emocions, Shultz (2013) explica que totes les persones, joves i grans, poden experimentar un estrès aclaparador, mostrant símptomes d'ansietat; però són, precisament, els nens i adolescents amb dislèxia el col·lectiu més vulnerable a aquest indicador emocional. Precisament, la causa principal d'aquesta sensació de patiment es basa en la incomprensió de la gent sobre la naturalesa de les seves mancances d'aprenentatge, i com a resultat, aquests nens i adolescents solen culpar-se de les seves pròpies dificultats. En aquest sentit, els anys de dubtes i de pressió poden erosionar la seva autoestima, fent-los menys capaços de tolerar els reptes que l'escola, l'institut o les interaccions socials els presenten. Així, atès aquest desconeixement i incomprensió per part de la gent que envolta els nens i adolescents dislèctics que, per descomptat, condiciona i marca psicològicament l'autoimatge que ells tenen de si mateixos; urgeix la necessitat d'exposar, a nivell teòric, una sèrie de mesures i d'actuacions dirigides tant al col·lectiu dislèctic emocionalment més feble, com a la població profana de coneixements en la matèria que interactua d'alguna manera en la vida de les persones amb dislèxia.

Sembla que tant abans com després del diagnòstic de la dislèxia, existeixen en determinats casos unes conseqüències relacionades amb les burles, el *bullying*, la baixa autoestima i els problemes psicosocials. Així, tal i com explica Singer (2005), la majoria dels nens amb dislèxia es protegeixen contra les burles, tractant d'amagar els seus sentiments i les emocions de sofriment. Tanmateix, n'hi ha d'altres que se centren només en el seu progrés acadèmic i en reforçar la seva autoestima front la dislèxia. Els resultats de Singer (2005) en el seu estudi amb nens holandesos són força concloents al respecte: dels 51 nens entrevistats, al voltant del 85% havien estat objecte de burles pel fet de tenir dislèxia, i un altre 15% va manifestar que van ser freqüentment insultats i assetjats pel mateix motiu. En resum, les declaracions dels nens que conformaven l'estudi mostren clarament que els nens dislèctics són més vulnerables en situacions on els seus companys de classe aprecien el seu baix rendiment acadèmic. A més, aquests nens amb dislèxia han mostrat rebuig i malestar cap als mestres que els demanen llegir en veu alta o envers els que llegeixen les notes en repartir els resultats de les proves. També, s'han sentit molt incòmodes quan necessiten més temps per acabar una tasca en comparació amb la resta de companys, i fins i tot quan les seves feines són retornades plenes de correccions en vermell. Finalment, 5 de cada 10 alumnes van manifestar que la cerca d'un remei mitjançant ajudes especials (impressions amb mida més gran, equipament d'àudio) és també vergonyós. En conseqüència, ens podem adonar del tipus de frustració i malestar que pateixen aquests nens com a conseqüència de les seves mancances.

En relació a l'experiència dels nens dislèctics a l'escola, Łodygowska i Czepita (2012) en el seu estudi, van comprovar com els nens dislèctics tenen afectada la seva esfera emocional i social, produint-se en conseqüència resultats negatius en el seu rendiment escolar. Els nens diagnosticats de dislèxia i que rebien teràpia ocasional mostraven nivells més alts de fòbia escolar, sobretot en circumstàncies en què s'avaluaven els seus coneixements. Tot i que les situacions de verificació de coneixements són elements típics de l'escola, molts nens dislèctics les perceben en termes d'amenaça, sentint por i estrès quan encaren aquestes circumstàncies. Però, aquest estat permanent de tensió pot generar diversos canvis en l'esfera cognitiva i emocional d'aquests nens, contribuint en el pitjor dels casos a la formació de malalties de caire psicològic. Per tant, van concloure que la qualitat i la regularitat de la teràpia afecten directament el sistema emocional dels nens amb dislèxia.

Eissa (2010) va avaluar com les dificultats de lectura entre un grup d'adolescents dislèctics (35 en concret) afectaven els seus resultats acadèmics. Aquest estudi va revelar com la dislèxia va influir negativament en l'autoestima dels adolescents analitzats i els va fer sentir diferents als altres companys, mostrant un rendiment acadèmic escàs i una menor sensació de benestar. Considerant que l'adolescència és un període de transició especialment estressant per als joves dislèctics, aquests subjectes amb dificultats lectores sovint trobaven demandes acadèmiques frustrants perquè la lectura esdevé el centre de bona part del seu treball. En conseqüència, van disminuir la seva autoestima i la motivació per aprendre, experimentant emocions de vergonya i ansietat en situacions en què es requeria llegir o escriure. Per tant, molts d'ells preveien no continuar amb els estudis superiors, abandonant possibles opcions laborals que requereixen aquesta formació post-secundària.

Aquesta circumstància ha estat il·lustrada per Burden (2005) mitjançant les seves entrevistes realitzades a joves dislèctics, les quals mostraven com la confusió i la humiliació van ser les emocions més fortes que van sentir els primers anys d'escola. Com a resultat, es pot entreveure com la vergonya i la baixa autoestima es troben vinculades entre si, ja que, segons l'autor esmentat, ens sentim vergonyosos quan el fracàs en conèixer/dominar una competència (acadèmica) s'aprecia com un reflex d'algun defecte que tenim.

Doikou-Avlidou (2015) en el seu estudi, va explorar les experiències educatives, socials i emocionals d'individus amb dislèxia, tant a l'etapa de primària, com a altres etapes educatives superiors. A aquest efecte, va realitzar entrevistes semiestructurades a deu estudiants dislèctics d'origen grec. Els participants van descriure el tipus de dificultats que presentaven: lectura, comprensió lectora, escriptura i ortografia; en matemàtiques, per la seva part, els costava memoritzar els problemes, així com també presentaven complicacions a l'hora d'organitzar-se i concentrar-se. La realització de les tasques esdevenia una qüestió tediosa i que els comportava molt de temps. També se sentien frustrats perquè malgrat els seus esforços, el seu assoliment acadèmic ver ser baix o com a màxim, mitjà. En pocs casos es van millorar les qualificacions escolars un cop diagnosticats de dislèxia, que es va atribuir al fet que els alumnes solien fer els exàmens de forma oral, sempre que la matèria ho permetia. No obstant això, no tots els estudiants van ser examinats oralment durant els anys escolars, atès que alguns d'ells tenien una combinació de proves orals i escrites i d'altres continuaven tenint només exàmens escrits.

En darrer lloc, convé focalitzar l'atenció en com els familiars dels nens dislèctics viuen i experimenten aquesta situació. Segons Strnadová (2006), l'estrès dins de la família d'un nen amb un trastorn de l'aprenentatge comença inclús abans que el diagnòstic s'hagi realitzat. Sovint, els pares sospiten que alguna cosa no va bé. Després de sol·licitar un examen psicològic, algunes famílies no es prenen del tot en consideració les seves pors, tot i que n'hi ha d'altres que viuen un major grau d'ansietat quan coneixen el diagnòstic. En aquest moment, es troben neguitosos respecte al desenvolupament acadèmic del nen, de com esdevindrà el seu futur i les oportunitats que tindrà per dur a terme una carrera professional. Tanmateix, l'altre entorn familiar i social, és a dir, les relacions amb avis i amics, jugaran un paper fonamental en el domini de la situació d'estrès.

Segons Bonifacci, Montuschi, Lami, i Snowling (2013), a l'estudi que van dur a terme amb dos grups de 40 pares cadascun (uns amb nens dislèctics i els altres sense), van arribar a la conclusió de la importància dels factors ambientals (externs) en la determinació de les diferències individuals respecte a l'alfabetització. A més el grup de pares amb nens dislèctics es va mostrar emocionalment més afectat pel fet de tenir un nen amb trastorns de l'aprenentatge. Així, es pot apreciar com el factor emocional impacta més enllà de l'autoestima del nen dislèctic, condicionant també de manera psicològica als pares.

Considerant Leitão et al. (2017), cada cop hi ha més estudis que tracten sobre com els nens amb dislèxia tenen un risc elevat d'internalitzar i d'externalitzar els problemes de salut mental. Aquests investigadors van estudiar les experiències viscudes dels nens amb dislèxia i els seus pares i van informar en els seus resultats que la dislèxia posseeix un impacte a nivell individual, familiar i comunitari, passant a concloure que les experiències de nens i pares analitzades demostren que la dislèxia és indicativa de reptes associats a valors i actituds socials que privilegien la capacitat percebuda dels dislèctics. En resum, aquest estudi pretén posar en valor la importància d'informar i d'educar les famílies sobre l'impacte de la vida amb la dislèxia.

Malgrat tot el que s'ha exposat anteriorment, destacarem l'existència de diversos estudis en què s'ha demostrat que l'autoestima dels joves dislèctics millora de manera notable quan aquests creixen (Boetsch, Green i Pennington, 1996). Fins i tot, considerant les relacions entre iguals (a nivell acadèmic i social), Westling (2002) argumenta que les bones relacions amb els companys afavoreixen una major motivació de l'individu dislèctic, produint-se en conseqüència una compensació per deficiències acadèmiques. Aquesta autora continua exposant en el seu estudi que una manera de fer front a les dificultats existents a l'escola és la d'activar les relacions entre iguals, és a dir, prioritzar en invertir en les relacions socials en comptes de fer-ho sempre en èxits

acadèmics. Harter (1993) va demostrar en els seus estudis com molts nens i adolescents dislèctics mostraven una més baixa autoestima que el grup de nens sense dislèxia, però quan s'aplicaven mesures de motivació i reforç positiu envers el col·lectiu dislèctic, milloraven la seva percepció del trastorn i el seu autoconcepte. Conseqüentment, queda demostrat que l'acceptació del diagnòstic i la posada en pràctica de potencialitats dels subjectes en qüestió dintre d'un entorn familiar, acadèmic i social comprensible, afavoreix una millora substancial de l'autoestima, repercutint en la qualitat de vida dels subjectes mitjançant l'estabilitat emocional i psicològica.

Finalment, cal remarcar que Hellendoorn i Ruijssenaars (2000), van identificar en el seu estudi set factors que augmenten la probabilitat d'un resultat socio-emocional favorable en subjectes amb dislèxia:

- Les característiques temperamentals i personals que ajuden a fer un ús de les seves pròpies habilitats, juntament amb l'obtenció de respostes positives dels pares, mestres i altres adults que interaccionen amb el nen en qüestió.
- Afecte i atenció per part dels pares envers el nen, fomentant-se de forma directa l'autoestima d'aquest.
- Tenir un rerefons familiar que valori l'educació i proporcioni els mitjans per obtenir serveis educatius i psicològics especials.
- Una relació de cooperació entre la família i l'escola.
- El reconeixement d'una dificultat d'aprenentatge a una edat relativament primerenca.
- Intervenció intensiva i efectiva durant els primers anys escolars.
- Acceptació i assimilació del trastorn d'aprenentatge com un tret particular.

Com a conclusió, i prenent en consideració l'afirmació d'Ingesson (2007), diverses característiques personals semblen importants per tal de complementar el perfil dislèctic de l'individu, en especial trets com l'amabilitat, la persistència, l'acceptació del diagnòstic i la capacitat de gestionar el trastorn d'aprenentatge amb altres potencialitats i aptituds pròpies. També, amb els elements externs, com la compensació en forma d'interès especial, així com el recolzament de l'entorn del nen/adolescent diagnosticat (família, centre, amics...).

Objectiu de l'estudi

Considerant tot el que s'ha exposat fins el moment, l'objectiu d'aquest estudi s'estableix en la recerca i difusió de mètodes contrastats empíricament que siguin aplicables de manera genèrica a tots aquells nens i adolescents dislèctics que, particularment, se senten confusos, desmotivats i emocionalment afectats, de manera que en seguir les indicacions en qüestió (aplicades i pautaades per professionals externs: logopedes, psicopedagogs...) reverteixin aquestes frustracions mitjançant estratègies i actuacions que millorin la seva autoestima i la forma de com encaren el seus objectius personals. En aquest sentit, no només s'intenta evitar el fracàs escolar i caure en un trastorn emocional, sinó que es pretén adoptar una sèrie de premisses basades en les capacitats i potencialitats dels individus per tal de reforçar el seu autoconcepte i la imatge que tenen d'ells mateixos. Per tant, aquest objectiu es fonamenta en analitzar les publicacions cercades per tal de conèixer les metodologies d'actuació implementades en els diversos estudis a nivell internacional; valorar els resultats obtinguts, així com també tenir presents les línies d'investigació més rellevants sobre la temàtica tractada. Així doncs, la recerca d'investigacions ens permetrà saber no només el volum d'investigacions sobre el tema, sinó també poder conèixer el valor de la incidència d'aquestes en casos concrets contrastats en estudis diversos, a més de detectar possibles mancances que pugui haver-hi.

Concreció de les preguntes de recerca

Les preguntes, sovint plantejades per pares i mestres, que tenen com a tret comú una preocupació per la qüestió, fonamentada en casos reals en què l'estat emocional dels nens i adolescents dislèctics esdevé un problema d'importància, són les següents:

- Poden ajudar les emocions a pal·liar les conseqüències de la dislèxia en edats primerenques?
- Cal educar i formar els nens dislèctics en la gestió de les seves emocions?
- Cal evitar el sorgiment d'emocions negatives (frustració, desànim, abatiment...) en els infants dislèctics?
- Podem interpretar les emocions com a factors positius d'un bon tractament de la dislèxia?
- De quina manera podem tenir l'autoestima del nen dislèctic en un estat d'estabilitat i confort?

Formulació de les hipòtesis de l'estudi

Per acabar, podem afirmar que aquesta temàtica se situa en una sèrie d'hipòtesis que, normalment, són vigents a l'àmbit escolar (entre mestres) i familiar (pares i parents del nen dislèctic):

- Els nens dislèctics tendeixen a tenir una baixa autoestima respecte als estudis, restant limitades les seves capacitats i habilitats.
- Les emocions dels nens amb dislèxia tenen una relació directa respecte a la qualitat de la gestió i atenció del diagnòstic que reben.
- Una adequada gestió de les emocions dels nens afavoreix una millor autoestima i una adequada assumptió de la dislèxia.
- Dislèxia i emocions es troben íntimament relacionades amb el benestar i l'autoestima del nen.

Mètode

En relació a les cerques realitzades en les bases de dades, cal assenyalar que s'han escollit un total de 16 articles científics de rellevància sobre la temàtica de la dislèxia i les emocions, tant a nivell general (teòric), com particular (basada en determinats casos). Els articles seleccionats per la revisió bibliogràfica han estat extrets de diferents bases de dades i motors de recerca, com són: PubMed, Google Acadèmic, Education Resources Information Center (ERIC) i National Center for Biotechnology Information (NCBI). També hi ha hagut articles extrets directament del cercador Google, ja que hi havia la possibilitat de consultar estudis sencers que prèviament havien estat cercats en alguna de les bases de dades citades.

En aquest sentit, cal assenyalar que les cerques realitzades han estat fetes en llengua anglesa, perquè és sabut, considerant l'àmbit de la documentació científica, que els articles de rellevància i que contenen un major rigor i garanties, són aquells que han estat redactats o traduïts a aquesta llengua. És per això que des de l'inici de la recerca sobre la temàtica en qüestió, s'han analitzat i tingut en compte únicament articles en anglès.

Començant per la primera base de dades citada, PubMed, cal concretar que s'han seleccionat 4 articles i, específicament, s'han emprat tres combinacions de paraules clau: *dyslexia emotions children*, amb un total de 79 resultats, *dyslexia emotions relation*, amb 20 resultats i *emotional behavioral problems dyslexia*, amb 25 resultats. Els articles trobats han estat, en la primera cerca, els de Łodygowska i Czepita, (2012) i Bonifacci et al., (2014). Pel que fa a la segona, s'ha escollit l'article de Leitão et al., (2017). En quant a la tercera cerca, s'ha tingut en compte l'article d'Arnold et al. (2005). Hem escollit aquests quatre articles perquè estan basats en estudis empírics, a més de ser d'actualitat, tenint en compte els anys de publicació.

Una altra base de dades, vinculada a PubMed, és NCBI. Cercant les paraules clau *dyslexia prevalence children*, s'han trobat 2.154 resultats. D'aquests, hem escollit el de Siegel (2006), atès que estudia estadísticament la prevalença de la dislèxia a nivell general.

Així mateix, també hem consultat articles al portal de cerca ERIC. Les paraules clau, en aquest sentit, han estat: *dyslexia and behaviour*, oferint només 3 resultats. Hem escollit un article de relativa actualitat, de Doikou-Avliidou (2015), per tal de contrastar la visió de la dislèxia i les emocions mitjançant els resultats del seu estudi amb estudiants adolescents.

Per la resta, el motor de cerca més utilitzat per a l'elaboració d'aquest estudi ha estat el Google Acadèmic, ja que ha ofert força resultats en relació a la temàtica plantejada. En conseqüència, s'han fet servir moltes paraules clau de rellevància per a la temàtica objecte d'estudi: *dyslexia and emotions in children*, *self-esteem and dyslexia*, *primary education and dyslexia*, *learning disorders*. Aquestes han donat com a resultat la resta de les referències bibliogràfiques de l'estudi, que posteriorment s'especificaran a la taula 1. En darrer lloc, també s'han consultat articles directament del cercador Google afegint l'extensió PDF, comprovant-se naturalment la seva validesa acadèmica perquè es tingués accés a una versió completa d'aquests documents (versió lliure).

En resum, totes aquestes referències bibliogràfiques emprades han tingut com a principal fonament la validesa i fiabilitat que tot document de caire científic i acadèmic precisa pel seu ús a l'hora de dur a terme una recerca sobre una temàtica específica. Així, el nostre objectiu prioritari ha estat realitzar una tasca de compilació d'informació contrastada amb la intenció de servir com una avaluació crítica sobre estudis i investigacions ja publicades pel que es refereix a la relació entre la dislèxia i les emocions dels nens i adolescents diagnosticats.

Els principals criteris d'inclusió i d'exclusió dels articles consultats són:

- El tractament de la temàtica de recerca: mitjançant la combinació de les paraules clau que s'han exemplificat, es van obtenir una sèrie d'articles que s'adequaven en major o menor mesura a la temàtica objecte d'estudi. Naturalment, aquells articles que no complien les expectatives de contingut, o simplement no s'adequaven a la justificació que es pretenia seguir, es van descartar.
- La llengua de recerca: tots els articles s'han cercat en llengua anglesa, en correlació amb les bases científiques que es posicionen per la publicació d'articles en aquesta llengua, per tal de garantir la màxima fiabilitat i rigorositat en el tractament de les dades i continguts. Per tant, no s'han consultat articles ni en català ni en castellà.
- La data de publicació de l'estudi: s'ha tractat sempre de cercar articles recents, però que tinguessin també una adequació al tema precisa. No sempre ha estat possible, però en qualsevol cas, s'han sabut combinar les dates de publicació dels articles amb el tipus de contingut específic que es pretenia investigar.

Per finalitzar, s'adjunta la taula 1 amb una classificació dels articles seleccionats a mode de resum dels aspectes més rellevants (any, autor(s), objectiu).

Taula 1

Articles de recerca seleccionats per a la realització del present estudi de revisió

ANY	TITOL	AUTORS	OBJECTIU
2017	<i>Exploring the impact of living with dyslexia: The perspectives of children and their parents.</i>	Leitão, S., Dzidic, P., Claessen, M., Gordon, J., Howard, K., Nayton, M., i Boyes, M.E.	Explorar les experiències viscudes dels nens amb dislèxia i dels seus pares.
2015	<i>The educational, social and emotional experiences of students with dyslexia: The perspective of postsecondary education students.</i>	Doikou-Avliidou, M.	Examinar les experiències educatives, socials i emocionals dels individus amb dislèxia, tant a l'escola com a l'educació superior.
2014	<i>Parents of children with dyslexia: Cognitive, emotional, and behavioural profile.</i>	Bonifacci, R., Montuschi, M., Lami, L., i Snowling, M. J.	Comprendre el paper dels factors ambientals en la determinació de diferències individuals en el resultat de l'alfabetització.
2013	<i>The dyslexia-stress-anxiety connection.</i>	Shultz, J.	Analitzar de quina manera es troben relacionades la dislèxia, l'estrès i l'ansietat.
2012	<i>School phobia in children with dyslexia.</i>	Łodygowska, E., i Czepita, D.A.	Determinar l'impacte dels diferents tipus de teràpia en fòbia escolar en nens dislèctics.
2010	<i>Behavioural and emotional problems associated with dyslexia in adolescence.</i>	Eissa, M.	Avaluar les dificultats de lectura en adolescents i destacar els símptomes emocionals i de comportament associats.
2007	<i>Growing up with dyslexia: Cognitive and Psychosocial Impact, and Salutogenic Factors.</i>	Ingesson, S.	Realitzar un estudi sobre la dislèxia amb joves suecs dislèctics.
2006	<i>Perspectives on dyslexia. Paediatrics and Child Health</i>	Siegel, L. S.	Examinar els aspectes generals de la dislèxia.
2006	<i>Stress and resilience in families of children with specific learning disabilities.</i>	Strnadová, I.	Determinar la capacitat d'adaptació de les famílies amb nens que presenten dificultats específiques d'aprenentatge.
2005	<i>Severity of emotional and behavioral problems among poor and typical readers.</i>	Arnold E. M., Goldston D. B., Walsh A. K., Reboussin B. A., Daniel S. S., Hickman E., et al.	Examinar la gravetat dels problemes conductuals i emocionals en adolescents amb baixes habilitats de lectura.
2005	<i>Dyslexia and Self-concept. Seeking a Dyslexic Identity.</i>	Burden, R.	Investigar la percepció que els dislèctics tenen sobre el seu trastorn en l'àmbit escolar.
2005	<i>The strategies adopted by Dutch children with dyslexia to maintain their self-esteem when teased at school.</i>	Singer, E.	Analitzar la dinàmica entre la dislèxia, el <i>bullying</i> , l'autoestima i els problemes psicossocials.
2002	<i>Support and Resistance. Ambivalence in Special Education</i>	Westling, M.	Determinar les interaccions entre l'organització escolar obligatòria i els alumnes implicats d'Educació Especial.
2000	<i>Personal experiences and adjustment of Dutch adults with dyslexia.</i>	Hellendoorn, J., i Ruijssenaars, W.	Entrevistar individualment a dislèctics sobre la seva forma de fer front la seva vida i el seu trastorn.

1996	<i>Psychosocial correlates of dyslexia across the life span.</i>	Boetsch, E. A., Green, P. A., i Pennington, B. F.	Examinar el funcionament psicossocial dels nens, adolescents i adults amb dislèxia.
1993	<i>Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents.</i>	Harter, S.	Anàlisi dels baixos nivell d'autoestima en nens i adolescents i com millorar-ne la tendència.

Resultats

Impacte de la dislèxia en les diferents etapes de creixement

1. Infantesa

Tal i com s'ha indicat a l'apartat d'introducció, el 2005 Singer va portar a terme una sèrie d'intervencions amb nens dislèctics holandesos amb l'objectiu d'explorar els vincles existents entre la dislèxia, l'assetjament escolar, la baixa autoestima i els problemes psicossocials. En conseqüència, es parteix de la base que no només la lectura i l'ortografia esdevenen els principals problemes acadèmics per als alumnes dislèctics, sinó que cal tenir present que altres afeccions de tipus psicològic i emocional es converteixen en factors disruptius per al desenvolupament acadèmic a causa de la baixa autoestima i de les alterades relacions socials que molts dislèctics presenten.

Pel que respecta als factors de protecció, l'estudi de Singer (2005) confirmava la gran importància dels pares com a recurs d'ajuda i seguretat. Així, als nens amb pares que no acceptaven el seu trastorn d'aprenentatge els va comportar fortes emocions negatives i confusió mental. Pel que fa al paper del professorat, de 51 nens analitzats, només un 28% es van adreçar al seu mestre per qüestions de suport, i un 14% va informar al seu tutor sobre incidents desagradables. Per tant, considerant aquests resultats, l'autora conclou remarcant les premisses que cal tenir en compte, com el fet que els docents valorin la importància de com els nens dislèctics encaren la seva situació. Una altra conclusió important és la confirmació del valor dels factors de protecció, en especial, davant de situacions desagradables, que esdevenen fonamentals per restablir la seva autoestima, trobant-se esperançats. Tanmateix, Singer (2005), basant-se en els resultats del seu estudi, no considera la figura del docent com un factor de protecció, desvinculada com a element de seguretat per als nens dislèctics amb problemes.

Per la seva banda, el 2006 Siegel va publicar un article sobre les perspectives de la dislèxia, en què afirmava que el reconeixement de les dificultats de comportament i de conducta dels nens a l'escola pot esdevenir un signe de dislèxia a causa de diversos factors, com poden ser els emocionals. En aquest sentit, qualsevol manifestació d'actituds de fòbia escolar o queixes somàtiques que sorgeixen durant els dies de classe esdevenen senyals d'un possible trastorn d'aprenentatge, com és el cas de la dislèxia. Per tant, l'autora conclou, compartint l'argument d'altres investigadors (Arnold et al., 2005), que la identificació primerenca i la intervenció adient conformen les actuacions correctes per tal d'evitar dificultats lectores més serioses, o almenys reduir-ne la gravetat, eludint conseqüentment problemes emocionals i d'autoestima.

2. Adolescència

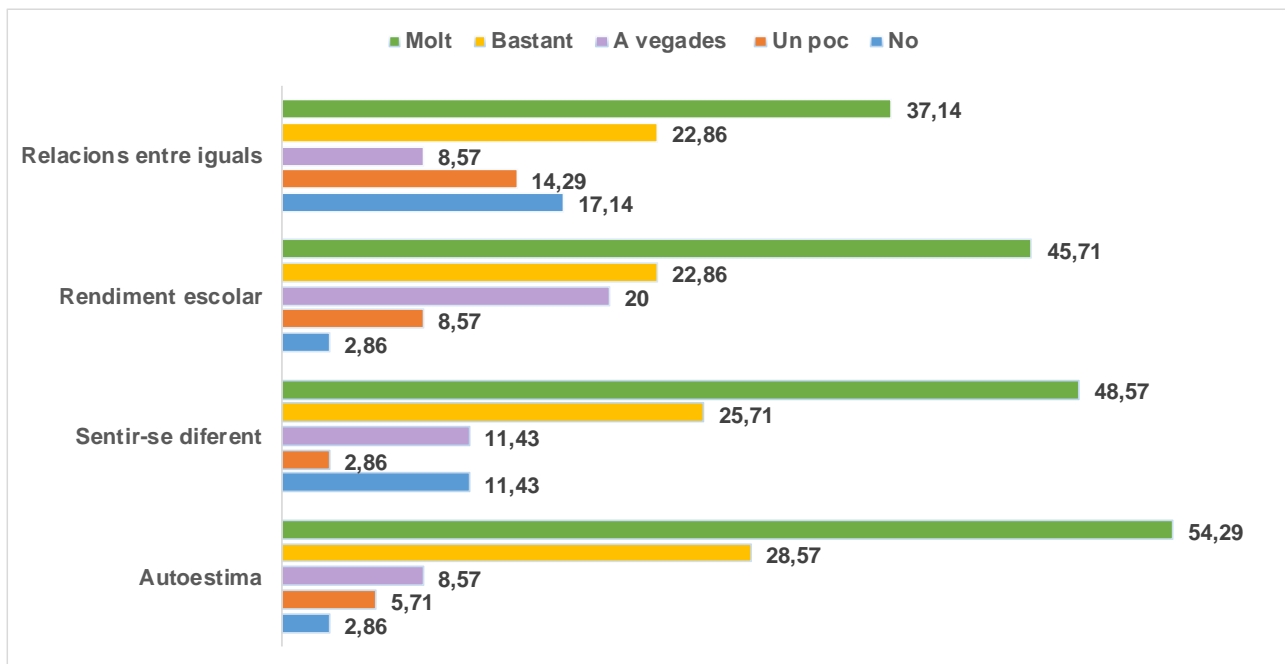
El 2005, Arnold et al. van dur a terme un estudi sobre la variable de la gravetat dels problemes emocionals i del comportament entre lectors pobres i típics. Es van centrar, en particular, en la població adolescent, ja que consideren que es tracta d'un període estressant durant el qual aquests joves prenen importants decisions sobre si continuar els seus estudis o considerar altres alternatives dirigides al món laboral. Van participar-hi un total de 188 adolescents de 15 anys d'edat. Per a la classificació en grups de lectors pobres i lectors típics, van implementar el test *Letter Word Identification* (LWID); es tracta d'una prova de lectura simple que conté paraules de

nivell universitari. Els participants amb una puntuació inferior a 44 van ser classificats com a lectors pobres, mentre que aquells que obtenien una valoració igual o superior a 45 eren considerats lectors típics. Així, els resultats corroboren les hipòtesis dels investigadors basades en estudis previs sobre l'existència de taxes més altes de depressió i ansietat en els lectors pobres. Per tant, una lectura deficient durant l'adolescència sembla estar associada a un major risc de problemes emocionals i psicològics.

El fet que molts símptomes d'interiorització no siguin reconeguts pels pares subratlla la necessitat del paper de l'escola, per tal d'identificar i intervenir en la joventut de manera primerenca. Els pares dels adolescents amb dificultats lectores fins i tot van informar sobre els comportaments delictius dels seus fills, a diferència dels pares amb fills sense dificultats. Tot i suggerir que els casos de trastorns comòrbids de dislèxia i TDHA poden esdevenir com el factor condicionant d'aquests comportaments, tal i com succeeix en un estudi precedent (Wood i Felton, 1994), els resultats confirmen que els problemes conductuals i emocionals experimentats pels lectors pobres en aquesta mostra no semblen ser explicats pel diagnòstic de TDAH. Com a conclusió, Arnold et al. (2005) afirmen que els joves amb una capacitat de lectura deficient tenen més símptomes de caire emocional i conductual que els seus companys de lectura habituals. Així doncs, esdevindrà fonamental que el professorat i altres professionals externs mostrin als adolescents amb dificultats lectores i també amb problemes d'ansietat i depressió, un acurat i personalitzat diagnòstic que afavoreixi una intervenció eficaç que ajudi a reduir la simptomatologia presentada.

En un article de 2010, Eissa va analitzar les variables dels problemes conductuals i emocionals associats a la dislèxia en l'adolescència, en què partia de la premissa esmentada abans en l'estudi analitzat d'Arnold et al. (2005) sobre que l'adolescència és el període més estressant per als joves dislèctics diagnosticats com a conseqüència de les seves dificultats en la lectura i l'exigència de les demandes acadèmiques centrades en aquesta habilitat. Conseqüentment, es va conformar un grup de 35 adolescents d'entre 12 i 18 anys que havien estat diagnosticats prèviament de dislèxia o que ja presentaven dificultats significatives en llegir, i un altre grup de 21 lectors típics. La metodologia utilitzada estava fonamentada en entrevistes individuals, considerant els següents aspectes: autoestima, sentiments de diferència, impacte de la dislèxia en els èxits escolars i relacions entre iguals. Un cop realitzades les entrevistes, els resultats van determinar l'impacte de la dislèxia en el grup d'adolescents dislèctics, fent palès com aquesta dificultat lectora els havia influït negativament en la seva autoestima de manera considerable, arribant molts d'ells a expressar que se sentien inferiors als altres. A més, al voltant del 60% van manifestar que havien estat objecte de burles i assetjament a causa de les seves mancances en la lectoescriptura. No obstant, la majoria dels adolescents van coincidir en assenyalar com les bones amistats van esdevenir el principal element positiu de l'escolarització. Observant els resultats obtinguts, l'autora conclou que no tots els adolescents amb problemes de lectura han experimentat greus problemes emocionals, però que aquestes xifres determinen la necessitat d'un diagnòstic primerenc i la conseqüent intervenció específica amb les primeres dificultats de la lectoescriptura per tal d'evitar posteriors trastorns emocionals i d'autoestima.

En aquest sentit, s'il·lustra la següent taula referida als 4 aspectes ja assenyalsats i on queda palès com la dislèxia ha influenciat molt l'autoestima de més de la meitat dels subjectes que conformaven la mostra. També, d'aquests, gairebé la meitat s'havien sentit molt diferent a la resta dels companys com a conseqüència de les seves mancances en les habilitats de lectoescriptura. En quant al rendiment escolar, al voltant d'un 70% dels adolescents entrevistats van considerar que la dislèxia els havia condicionat força; mentre que pel que fa a les relacions entre iguals, només un 37% va considerar que el tracte amb els companys havia estat molt difícil a causa del diagnòstic. Així doncs, es posa de rellevància les conseqüències existents a l'àmbit educatiu quan s'etiqueta a algun alumne de dislèctic.

Font: elaboració pròpia, amb dades extretes de Eissa (2010).

Figura 1. Afectació de la dislèxia en variables típiques existents a l'etapa de l'adolescència (Eissa, 2010).

El 2012, Łodygowska i Czepita van dur a terme una investigació amb la variable de la fòbia escolar en adolescents amb dislèxia. Segons els autors, les dificultats dislèctiques afecten l'esfera emocional i motivacional del nen que les sofreix, fet que pot repercutir en la reducció de la seva autoestima, afavorir un abandonament escolar i, sobretot, incrementar-se la seva sensació de por, traduïda com una inseguretats davant les tasques de lectoescriptura. En aquest sentit, la por o també fòbia escolar es refereix a situacions relacionades amb l'aprenentatge del nen a l'escola i el seu rendiment acadèmic. Per tant, l'objectiu d'aquest estudi es basava en determinar si els nens dislèctics amb diferent experiència terapèutica variaven el nivell de por general en relació a l'àmbit escolar. El mètode va consistir en classificar una mostra de 165 alumnes d'entre 12 i 14 anys diagnosticats de dislèxia. Aquests subjectes es van dividir en tres grups iguals, il·lustrats en la següent taula:

Taula 2

Grups de nens amb dislèxia amb diferent experiència terapèutica

Grup 1	Nens dislèctics amb ajut terapèutic mínim de tres anys, que dura fins el moment de la prova.
Grup 2	Nens dislèctics amb experiència terapèutica no simètrica, que en el passat (almenys dos anys abans del moment de la prova) s'ha aturat per participar en altres activitats terapèutiques. A més, les activitats eren irregulars, amb almenys una pausa de més d'un any i mig.
Grup 3	Nens amb dislèxia que mai abans van ser tractats per cap tipus d'ajuda terapèutica especialitzada.

Font: elaboració pròpia amb informació extreta de Łodygowska i Czepita (2012)

Els resultats obtinguts mostren dues dades clau: primerament, considerant els sexes dels subjectes objecte d'anàlisi (75 noies i 90 nois), les noies es caracteritzen per experimentar majors nivells de fòbia escolar, i aquesta relació existeix independentment de la seva experiència terapèutica. En segon lloc, les proves realitzades van determinar que el grup 2 va aconseguir puntuacions significativament més altes que el grup 1 en quant a l'aplicació de proves orals i proves escrites. El grup 3 va tenir puntuacions intermèdies que, a nivell estadístic, no difereix dels dos grups restants. Així doncs, les autores arribaren a la conclusió que els efectes terapèutics del tractament no sistemàtic donen lloc a nivells greus de por en els nens dislèctics. El suport terapèutic regular condueix, no obstant, a un baix nivell de sensació de fòbia escolar, indicant que la teràpia professional enforteix el sentit de la competència en els alumnes, permetent-los emprar estratègies efectives davant de situacions difícils.

3. Adultesa

L'any 2000, Hellendoorn i Ruijssenaars van dur a terme un estudi amb l'objectiu d'analitzar les experiències personals d'adults holandesos amb dislèxia. En concret, 27 persones de nacionalitat holandesa (entre 20 i 39 anys d'edat) diagnosticades de dislèxia van participar en entrevistes individuals que tractaven sobre la seva manera d'encarar el trastorn dislèctic i la influència d'aquest en la seva vida diària. Un cop analitzades les entrevistes, els autors van concloure que la majoria dels participants van sentir un fort impacte de la dislèxia en la seva vida quotidiana i professional. A més, van coincidir en el fet d'haver experimentat molts problemes a nivell educatiu en afirmar que els records de l'escola eren principalment negatius, tot i que les seves famílies mostraven majoritàriament una actitud positiva i de suport. En aquest sentit, assenyalaven una dada de rellevant importància en aquest estudi: la col·laboració entre escola i família es va percebre com gairebé inexistent, un factor clau que ajudava a comprendre els seus records negatius de l'etapa escolar. Tanmateix, aquells que van explicar que les seves experiències escolars van ser positives, van arribar a acceptar abans les seves dificultats. Podem il·lustrar en la taula 3 els resultats de l'estudi pel que respecta a les experiències dels subjectes entrevistats durant el període escolar:

Taula 3

Experiències viscudes durant l'etapa d'educació primària

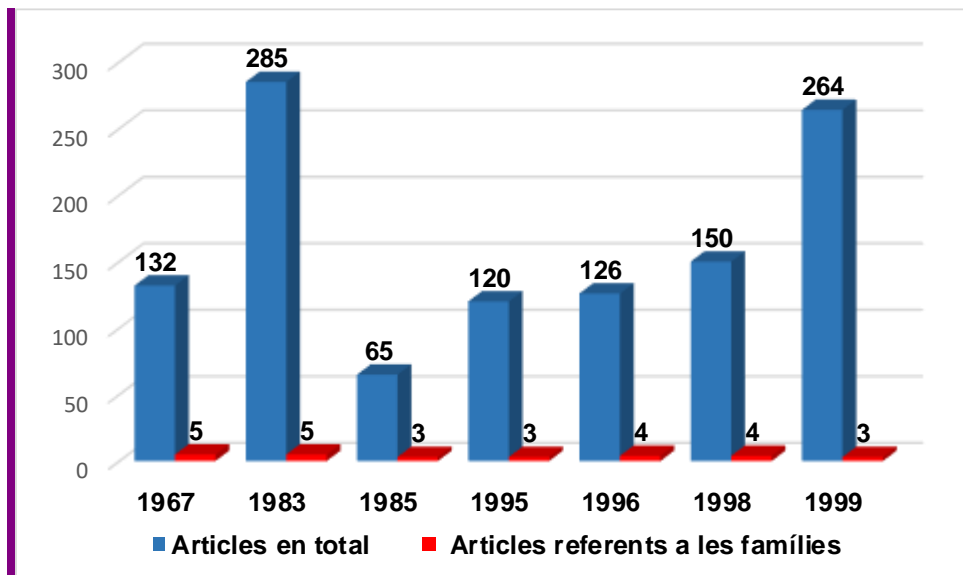
Nombre de participants	Tipus d'experiència	Conclusions
8	Es van trobar assetjats i menyspreats a causa de la dislèxia. Mai ningú es va preocupar sobre les seves dificultats.	Definitivament negatius
11	Valoren negativament el tracte amb el professorat, tot i que l'experiència escolar va resultar ser mitjanament bona.	Sentiments mixtes o barrejats
8	Ambient de tolerància i paciència, resultant agradable l'estada.	Records generalment positius

Font: elaboració pròpia amb informació extreta de Hellendoorn i Ruijssenaars (2000)

Com a conclusió de l'estudi de Hellendoorn i Ruijssenaars (2000), cal remarcar la situació que, segons els participants, encara existeix en relació a la manca de coneixements sobre la dislèxia a les escoles, així com també cal que els professors siguin més comprensius i tolerants, evitant les possibles reticències envers una actuació especialitzada. Certament, les experiències durant els anys escolars poden influir de manera significativa en la forma com els nens aprenen a viure i a afrontar la dislèxia.

Efectes emocionals del diagnòstic de la dislèxia en les famílies

El 2006, Strnadová va publicar un article sobre les variables de l'estrès i la capacitat d'adaptació que experimenten les famílies amb nens amb necessitats específiques d'aprenentatge. L'autora es va basar en l'anàlisi d'una sèrie de publicacions científiques per establir la quantitat d'articles existents sobre la relació entre dislèxia i família amb l'objectiu de proporcionar un comentari d'avaluació sobre el valor d'aquests articles en relació amb la identificació del suport a famílies amb nens dislèctics. Amb tot plegat, els resultats que esgrimeix Strnadová (2006) en el seu estudi determinen que, comparat amb altres aspectes relacionats amb la dislèxia com són l'educació, la neurologia o els factors cognitius, les emocions familiars han estat tradicionalment menys tractades en la literatura científica i acadèmica. La figura 1 il·lustra l'afirmació anterior, on es pot observar com els articles científics representen una minoria en comparació amb el total de publicacions, resultant una mitjana del 2,4%:

Font: elaboració pròpia, amb dades extretes de Strnadová (2006).

Figura 2. Evolució d'estudis basats en les dificultats específiques d'aprenentatge en comparació a aquells centrats en les famílies (Strnadová 2006).

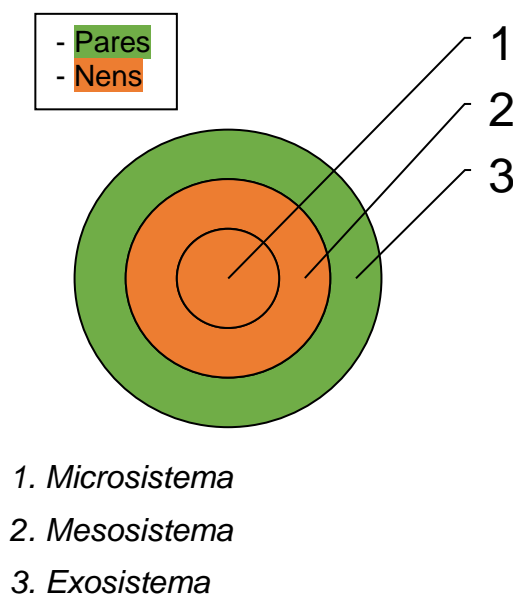
Segons conclou l'autora, aquesta circumstància pot ser deguda a la variació en entorns culturals i contextuals diversos que poden influir en la importància de problemes emocionals derivats del diagnòstic de la dislèxia. Tot i això, Strnadová (2006) i altres autors (Reid, 2004) consideren que, independentment de la cultura i el context, hi ha problemes habituals i temes comuns en aquest camp dels trastorns de l'aprenentatge que poden tenir impacte en les famílies. Això significa que les perspectives teòriques i les solucions pràctiques poden tenir una aplicació universal. Aquesta visió és compatible amb investigacions (Nichols, 2000) realitzades en diferents països (Regne Unit, la República Txeca o Austràlia) en aquest tema d'estudi, que confirmen, d'igual manera, que la dislèxia esdevé la principal font d'estrès per a famílies de nens amb aquest diagnòstic. També queda demostrada la necessitat de dur a terme una cooperació més precisa entre professors, pares, educadors especials i psicòlegs que tracten amb els nens dislèctics en qüestió.

Per la seva banda, el 2014, Bonifacci et al. van dur a terme un estudi sobre el perfil cognitiu, emocional i conductual de pares amb nens dislèctics, el qual està fonamentat en comprendre el paper dels factors ambientals en la determinació de diferències individuals en el resultat de l'alfabetització. El mètode de l'estudi es basava en la comparació d'un grup de 40 pares de nens amb dislèxia amb un grup de 40 pares de nens amb desenvolupament típic. Aquests grups no es diferenciaven en l'estatus socioeconòmic, ni tampoc en el coeficient intel·lectual no verbal. Es van avaluar els participants en tasques cognitives i d'alfabetització (fluïdesa lectora i precisió), consciència fonològica i mesures de fluïdesa verbal. Els qüestionaris van tractar el seu historial en quant a la lectura, l'angoixa, el funcionament familiar, l'ansietat i la depressió. El grup de pares amb nens dislèctics va obtenir pitjors resultats en totes les mesures d'alfabetització i va presentar un historial de mala lectura, també van mostrar més malestar emocional. No hi va haver diferències entre els dos grups en quant a la depressió o el funcionament familiar. Els resultats mostren en el grup dels pares de dislèctics un perfil cognitiu consistent amb el fenotip més ampli de la dislèxia (és a dir, trastorn de lectura i poca consciència fonològica). Així doncs, els autors conclouen que, tenint en compte el perfil emocional, l'impacte de la dislèxia en el sistema familiar es limita a l'angoixa dels pares associada a la percepció de tenir un nen amb necessitats específiques.

També el 2017, Leitão et al. van estudiar les variables de l'impacte de viure amb la dislèxia considerant les perspectives dels nens i dels seus pares. L'objectiu de l'estudi pretenia explorar les experiències viscudes dels nens dislèctics en qüestió i dels seus progenitors per tal de relacionar-ho amb possibles problemes de salut mental. El pretext d'aquesta recerca partia dels riscos que els nens dislèctics tenen, segons aquests autors, d'internalitzar i d'externalitzar (donar a conèixer al seu entorn) aquests trastorns relacionats amb la ment. La metodologia emprada es

basava en entrevistes semiestructurades a 13 nens dislèctics i 21 pares. Aquestes es van analitzar temàticament. Els resultats van determinar que el diagnòstic de la dislèxia influeix a diversos nivells: individual, familiar i comunitari. Es va partir del model de Bronfenbrenner, on els diferents ambients en què participen les persones influeixen en el seu desenvolupament cognitiu, moral i relacional, esdevenint de primordial importància els factors ambientals (Christensen, 2016). Els testimonis oferts pels nens sobre les seves experiències amb la dislèxia en els diferents àmbits posava de manifest que aquestes es trobaven ecològicament situades en els nivells microsistema i mesosistema, mentre que les experiències dels pares s'inclouïen en el nivell de l'exosistema. El nivell microsistema conforma el context en què l'individu és capaç d'interactuar amb els altres. Per la seva banda, el nivell mesosistema comprèn la relació entre dos o més entorns en què l'individu participa activament. En darrer lloc, l'exosistema fa referència als entorns en què la persona no participa d'una forma directa, però on es produeixen fets que li afecten.

Tanmateix, nens i pares van coincidir sobre la qüestió de la diferència com un aspecte rellevant, determinada per les visions culturals i actitudinals a nivell de macrosistema. En canvi, el recull dels resultats de les entrevistes realitzades ofereix un contrast entre les experiències de nens i pares, que demostra que la vivència del diagnòstic del trastorn de la dislèxia és indicativa de reptes més amplis associats amb valors i actituds socials on es té en compte la capacitat percebuda de cada subjecte i els sentiments de vergonya o timidesa derivats de l'etiquetatge pel fet de ser diagnosticat. Finalment, com a conclusió, es valora la importància d'educar en coneixements a les famílies implicades en casos de dislèxia per tal de revertir les emocions que condueixen al sofriment, en pro d'altres fonamentades en aspectes positius, com les habilitats i potencialitats de la població dislèctica.

1. *Microsistema*
2. *Mesosistema*
3. *Exosistema*

Font: elaboració pròpia, amb dades extretes de Leitão et al. (2017).

Figura 3. Model ecològic del desenvolupament de Bronfenbrenner basat en la influència del diagnòstic de la dislèxia en els diferents nivells (Leitão et al. 2017).

Variables que afavoreixen el benestar psicològic i emocional dels alumnes dislèctics

L'any 2015, Doikou-Avliidou va dur a terme una investigació amb l'objectiu de conèixer les experiències de caire educatiu, social i emocional d'estudiants amb dislèxia a diferents etapes educatives. En aquest sentit, l'autor va partir de variables analitzades en estudis previs (Martínez i Semrud-Clikeman, 2004; Wong, 2003) en què es relacionen els trastorns d'aprenentatge amb el sorgiment de dificultats emocionals, socials o conductuals. En conseqüència, va implementar un mètode constituït per entrevistes semiestructurades dirigides a una mostra d'estudiants que tenien entre 18 i 27 anys i havien estat diagnosticats de dislèxia. Els resultats obtinguts determinen que al llarg de tots els nivells educatius, els estudiants entrevistats van trobar problemes d'alfabetització i problemes de concentració, memòria i organització. Les dificultats amb l'ortografia, la comprensió lectora, la memòria i la concentració van ser les més persistents durant l'educació superior. Per fer

front a aquestes dificultats, els alumnes van desenvolupar diverses tècniques positives d'aprenentatge (és a dir, seleccionar i agrupar les idees principals, visualitzar mentalment el contingut del text, etc.) A més, els pares dels alumnes els van animar i els van ajudar amb el seu treball escolar. Així doncs, l'element família constitueix una important font de suport per a alumnes amb dislèxia, un fet que afecta positivament el desenvolupament del tractament positiu i l'acceptació del trastorn de l'aprenentatge. Les conclusions de l'estudi revelen la importància del suport emocional i social i del desenvolupament de l'autoconeixement per a persones amb dislèxia. Això implica la necessitat de proporcionar explicacions adequades sobre la dislèxia als nens després del diagnòstic, implementar programes d'intervenció i prevenció amb l'objectiu de promoure la resiliència i la millora de l'autoestima dels nens, així com també la promoció de l'autoconeixement en l'alumne, que poden esdevenir, tot plegat, factors especialment beneficiosos pel benestar psicològic i emocional dels alumnes dislèctics.

Discussió i Conclusions

En el present article s'ha dut a terme una breu revisió de determinats estudis científics d'àmbit internacional sobre la relació existent entre el diagnòstic de la dislèxia i les conseqüents emocions resultants en els individus diagnosticats. Considerant l'objectiu inicial de conèixer les estratègies i actuacions adients que puguin permetre la millora de l'autoestima i la reversió de les emocions negatives en el col·lectiu de nens i adolescents dislèctics, s'ha realitzat l'anàlisi d'aquests treballs, que ens ha permès corroborar que la recerca dels aspectes de caire emocional, conductual i motivador vinculats amb la simptomatologia de la dislèxia ha estat marcada per diverses línies d'investigació.

Les publicacions analitzades tenen com a tret característic una varietat de mètodes implementats, circumstància que pot estar fonamentada pels objectius dels estudis en qüestió, basats en el trastorn sempre complex de la dislèxia i les seves repercussions anímiques, així com també per la variació dels entorns culturals i contextuals on s'han realitzat els estudis.

Com s'ha pogut comprovar amb anterioritat, els subjectes objecte d'estudi han diferit en quant a la classificació d'edat, ja que hi ha hagut estudis centrats en els nens de l'etapa escolar, com és el cas de Singer (2005). Altres, però, s'han focalitzat en la població adolescent, com els d'Arnold et al. (2005), Eissa (2010) i Łodygowska i Czepita (2012); mentre que un tercer grup ha estat dirigit, en concret, a adults dislèctics, com els realitzats per Hellendoorn i Ruijsenaars (2000), Bonifacci et al. (2014) i Doikou-Avliidou (2015). Només Leitão et al. (2017) van estudiar l'efecte de la vivència amb la dislèxia tenint en compte les perspectives dels nens i dels seus pares de forma conjunta.

Tanmateix, però, malgrat diferir en l'aspecte de la conformació dels grups poblacionals que representaven les mostres d'estudi, així com també en la metodologia emprada, els estudis consultats posseeixen un denominador comú que possibilita la comprensió de les causes de la desmotivació, els problemes emocionals, la baixa autoestima i les alteracions conductuals en dislèctics provocades per diversos factors, especificats a l'apartat de Resultats.

Així, s'han utilitzat mètodes diversos amb el propòsit d'examinar problemes i dificultats provinents de la dislèxia, com per exemple: entrevistes individuals i semiestructurades, prova de lectura simple (test LWID), classificació de subjectes i d'articles científics i qüestionaris. En tots els casos, hi ha hagut una sèrie de resultats que han permès la formació d'un fil conductor que ha possibilitat la fonamentació d'aquest treball.

Per altra banda, dels 10 articles analitzats específicament a l'apartat de Resultats, dos no s'han centrat en mostres poblacionals, però sí la resta d'estudis, restant en total vuit articles amb estudis de grup. Aquests estudis de cas tenen una mitjana de 70 participants, tot i que existeix una clara divergència entre el nombre de casos d'uns i d'altres: el que en té menys és Singer (2005), amb 51

subjectes, i el que més Arnold et al. (2005), amb 188. Tanmateix, d'aquests vuit estudis en qüestió, només tres van disposar d'un grup control, mentre que els cinc restants no van disposar-ne de cap. Encara més, existeix una coherència argumental en els diferents estudis analitzats en quant a l'existència d'altres taxes de malestar emocional i baixa autoestima en els subjectes dislèctics, en especial, els nens i adolescents. A més, es recull com un argument comunament acceptat que els joves amb una baixa capacitat lectora desenvolupen símptomes conductuals que poden desembocar en actituds disruptives i de desmotivació, comportant en els casos més greus problemes d'ansietat i depressió, tal i com assenyalen Arnold et al. (2005).

Fins i tot, segons Eissa (2010), l'impacte de la dislèxia en adolescents pot arribar a influir de forma tan negativa la seva autoestima que molts arriben a sentir-se inferiors als altres; i com a fet d'especial rellevància, les burles i l'assetjament esdevenen un tipus d'experiència que la major part de la mostra d'aquesta investigadora afirma haver patit. En conseqüència, i en la línia que exposen Łodygowska i Czepita (2012), les dificultats dislèctiques afecten d'una manera tan directa l'esfera emocional i motivacional dels nens dislèctics, que l'abandonament dels estudis, la por i la fòbia escolar es converteixen en l'únic l'horitzó que molts d'aquests subjectes tenen a l'abast com a efecte directe de la manca d'una atenció terapèutica eficaç. Una altra mostra que sosté aquesta afirmació és la realitzada per Siegel (2006), en especial, quan afirma que qualsevol manifestació d'actituds de fòbia escolar o queixes somàtiques que tenen lloc durant els dies lectius de classe esdevé un possible signe de dislèxia. Considerant aquests arguments, podem confirmar que la primera hipòtesi basada en la tendència dels nens dislèctics a tenir una baixa autoestima en relació als estudis, s'acompleix.

En relació a l'anterior, després d'investigar la fòbia escolar en nens amb dislèxia, Łodygowska i Czepita (2012) van concloure en el seu estudi que els tractaments terapèutics no sistemàtics en la dislèxia comporten greus nivells de por en infants, circumstància que determina que el suport terapèutic regular redueix la sensació de malestar i fòbia escolar, qüestió que també enllaça i coincideix amb la segona hipòtesi plantejada, sobre que les emocions dels nens dislèctics tenen una relació directa en la qualitat de la gestió i atenció que reben. Encara més, segons Eissa (2010) cal tenir present la necessitat d'un diagnòstic primerenc i la conseqüent intervenció específica quan apareixen les primeres dificultats de la lectoescriptura amb la finalitat d'evitar possibles trastorns emocionals i d'autoestima. Aquest aspecte enllaça plenament amb l'objectiu del treball quan es parla de dur a terme estratègies i actuacions concretes. D'igual manera es posicionen Arnold et al. (2005) i Siegel (2006) quan afirmen que la identificació primerenca i la intervenció adient conformen les actuacions correctes encaminades a evitar dificultats lectores més serioses, eludint en conseqüència problemes de tipus emocional.

D'altra banda, existeixen també coincidències en alguns estudis dels investigadors citats respecte a les possibles actuacions favorables per tal de reduir l'amalgama d'emocions negatives i d'estrès que caracteritzen a una part important de la població infantil i adolescent dislèctica. Doikou-Avliidou (2015) en el seu estudi assenyalava que, per fer front a les dificultats d'aprenentatge, els alumnes dislèctics que tenien el reforç adient van desenvolupar diverses tècniques d'aprenentatge que els afavoria la comprensió de les idees principals dels continguts a estudiar. Però, precisament va ser l'element familiar el factor més positiu que va permetre l'acceptació del trastorn com un tret de la personalitat, i no com un problema del qual sentir-se avergonyit. En aquesta mateixa línia es posiciona Singer (2005) a l'hora de remarcar la importància dels pares com a recurs d'ajuda i seguretat. Així doncs, podem veure comprovada la tercera hipòtesi quan es planteja que una adequada gestió de les emocions dels nens afavoreix una millor autoestima i una assumpció adient de la dislèxia.

Per altre costat, Strnadová (2006) incideix en l'estrès i la capacitat d'adaptació de les famílies amb fills dislèctics, atès que la dislèxia, segons el seu estudi, esdevé la principal font d'estrès i ansietat per a famílies amb nens diagnosticats d'aquest trastorn. Proposa una major cooperació entre els professionals de l'educació, terapeutes i famílies per tal de revertir aquesta sensació d'angoixa que experimenten aquells progenitors afectats. Leitão et al. (2017) comparteixen aquesta premissa, valorant positivament el fet d'educar en coneixements a les famílies implicades en diagnòstics de dislèxia.

Altrament, Doikou-Avlidou (2015) incideix en la necessitat de proporcionar explicacions entenedores i comprensibles als nens després del diagnòstic, implementar programes eficaços de prevenció i intervenció i afavorir l'autoconeixement de l'alumne, per tal d'activar i potenciar les habilitats i destreses que puguin complementar les seves mancances en la lectoescriptura, de manera que tot plegat repercuteixi en el benestar personal, emocional i social que tot nen i adolescent necessita per sentir-se realitzat i feliç. Així doncs, aquesta pot ser una recepta orientativa per als casos de dislèxia amb trastorns emocionals, cosa que confirma la quarta hipòtesi sobre la relació favorable entre dislèxia i emocions quan existeix un benestar psicològic de l'individu en qüestió.

Cal partir de la importància que els diversos estudis previs donen a les relacions familiars i socials com a factors fonamentals per tal de respondre a l'impacte psicològic i emocional que el trastorn de la dislèxia comporta en molts nens i adolescents. En aquest sentit, sentiments de culpabilitat, d'incomprensió, d'impotència i d'ansietat esdevenen la tònica comuna d'aquells estudiants que veuen com les seves capacitats de lectoescriptura s'encallen a mesura que van creixent. Les reaccions davant d'aquesta circumstància són, sovint, diverses, atenent al tarannà i a la realitat de l'entorn de cada nen. Fins i tot, s'agreugen les seves dificultats quan arriben les primeres burles per part dels companys de classe i els posteriors assetjaments (Eissa, 2010). Tanmateix, la compensació a aquest sofriment que pateixen arriba de la mà dels bons amics i companys, però, sobretot, es materialitza gràcies a l'ajuda i el suport incondicional de la família (Doikou-Avlidou, 2015).

A més a més, cal tornar a incidir en un altre aspecte clau que, en funció dels resultats dels estudis analitzats, esdevé una actuació fonamental davant les problemàtiques esmentades de caire emocional i conductual. Es tracta de la implementació de programes d'intervenció i prevenció de la dislèxia amb l'objectiu de promoure la resiliència i afavorir la millora de l'autoconcepte i l'autoestima dels nens (Doikou-Avlidou, 2015). D'aquesta manera, queda contrastat científicament que una identificació primerenca, acompanyada d'una intervenció adient a les necessitats i peculiaritats de cada infant diagnosticat, conformen les actuacions necessàries perquè les dificultats lectores es redueixin a la mínima expressió (Siegel, 2006).

En conjunt, hem pogut comprovar en els diferents articles i estudis científics analitzats com les diferents actuacions implementades conformen una base de referència a nivell acadèmic enfront dels trastorns emocionals derivats de la dislèxia. Per tant, estem en disposició de confirmar que l'objectiu del present estudi de conèixer els mètodes contrastats empíricament que condueixen a les actuacions i estratègies eficaces com les exposades en aquest apartat, s'ha complert de manera satisfactòria. Aleshores, tal i com esgrimeix Strnadová (2006), perquè les actuacions encaminades a pal·liar els efectes adversos de tipus emocional en el si d'una família amb algun cas de dislèxia siguin efectives i eficaces, caldrà dur a terme una cooperació més precisa entre professors, pares, educadors especials i psicòlegs que tracten amb els casos diagnosticats per tal que es produeixi una actuació d'èxit a tots els nivells (d'aprenentatge, motivacional i conductual). Sense aquesta possibilitat de col·laboració i enteniment per part de tots els agents implicats en l'educació dels infants/adolescents en qüestió, els resultats deixaran de ser els esperats, tornant a produint-se altes xifres de fracàs i abandonament escolar. En conseqüència, cal tenir present el valor del suport terapèutic regular en quant a l'enfortiment del sentit de la competència acadèmica en aquests tipus d'alumnat (Łodygowska i Czepita, 2012).

Així doncs, malgrat que la dislèxia és un trastorn de caràcter persistent, i que no remet en el temps (Siegel, 2006), sembla que les actuacions primerenques encaminades a pal·liar les primeres dificultats en la lectoescriptura, acompanyades d'una coordinació efectiva a tots els nivells, esdevenen una referència pràctica en els diversos centres educatius del país. Així, podem apreciar com les estratègies basades en les instruccions directes, explícites i sistemàtiques afavoreixen el seguiment dels aprenentatges per part dels infants diagnosticats. En general, els estudis sobre els mètodes d'intervenció efectius en el tractament de la dislèxia indiquen la necessitat de portar a terme una sèrie d'actuacions que facin incís en cadascun dels aspectes alterats que mostri l'infant dislèctic. En especial, s'insisteix en què la intervenció en l'habilitat lectora inclogui principalment cinc aspectes: la consciència fonològica, la correspondència grafema-fonema, la fluïdesa lectora, el

vocabulari i les estratègies de comprensió de textos (Fletcher, 2009). Tota intervenció requereix ser sistemàtica, explícita i intensiva, organitzada en petits grups i amb un temps regular prolongat durant el qual es reforcin les habilitats lectores i aquelles que es troben relacionades amb la seva adquisició. Els propòsits de la intervenció hauran d'incloure no solament una precisió lectora adient, sinó que també s'haurà de considerar la millora de la fluïdesa (Serrano, Defior i Hernández, 2011).

Considerant les dades que afirmen que entre el 40% i el 60% dels nens dislèctics presenten manifestacions psicològiques, incloent l'ansietat i la depressió com a factors emocionals, una adequada avaluació diagnòstica ha de combinar una bateria de proves de lectura i ortografia estandarditzades amb una avaluació de l'estat psicològic del nen, tot incloent informació addicional obtinguda de pares i professors. D'aquesta manera, el tractament de la dislèxia disposarà de dos eixos d'actuació: l'assistència específica en àrees d'aprenentatge deteriorades (lectura i ortografia) i la psicoteràpia per a qualsevol pertorbació psicològica coexistent que pugui estar present (Schulte-Körne, 2010).

Cal fer esment específic en què els aspectes a millorar d'aquest estudi es fonamenten en diverses dificultats. En primer lloc, en cercar articles científics relacionats amb la dislèxia i les emocions: s'han trobat molts resultats amb més de 20 anys de publicació. Naturalment, ha estat considerada aquesta variant temporal, per la qual cosa només s'han escollit dues referències bibliogràfiques que sobrepassen aquesta franja de publicació. Tot i això, hi ha hagut un esforç per basar-se en referències recents que tractessin la temàtica objecte d'estudi. En segon lloc, a l'hora de decidir l'anàlisi d'un determinat article científic s'han tingut en compte variables diverses com: l'adequació de l'estudi al tema, el tractament de resultats i conclusions, la data de publicació... Però, l'aspecte de la metodologia emprada en cada estudi ha variat a causa de la diversitat de tècniques i processos que els autors han considerat oportuns, resultant una disparitat de mètodes, com ara entrevistes individuals, semiestructurades, tests, classificacions, comparacions i qüestionaris. Aquesta varietat implica que l'equiparació de dades no sempre es pugui fer al mateix nivell, comparant dades de tipus qualitatiu amb altres quantitatives. En tercer lloc, la concreció de les paraules clau en els portals web de recerca no sempre ha estat una tasca fàcil, ja que s'han hagut de realitzar força combinacions perquè els resultats s'adaptessin a la temàtica concreta de la dislèxia i les emocions. Finalment, considerant el principis acadèmics de rigor i validesa contrastada, s'han trobat nombrosos articles científics redactats en llengua anglesa amb casos i resultats centrats en contextos diversos i entorns culturals diferents als de Catalunya i de l'Estat espanyol. Si bé aquests estudis han enriquit el present treball amb realitats diferents que ajuden a desenvolupar l'objectiu plantejat, no han permès basar-se en dades concretes que atenyessin la realitat més propera referida al nostre context educatiu.

En conclusió, caldria dur a terme més estudis en matèria d'educació de coneixements i d'estratègies per a les famílies amb nens dislèctics. Com s'ha exposat amb anterioritat, les emocions familiars derivades del diagnòstic de fills amb dislèxia han estat tradicionalment menys tractades en la literatura científica i acadèmica (Strnadová, 2006). D'aquesta manera, hi hauria un major corpus bibliogràfic al respecte que afavoriria un major coneixement per la reducció de l'estrès i l'ansietat de les famílies afectades.

També convindria seguir investigant en la línia de la detecció primerenca i la intervenció adient perquè esdevinguin les actuacions necessàries de caire metodològic en tot tipus de context educatiu, per tal de pal·liar l'impacte de la dislèxia en els infants (Siegel, 2006). Certament, avui dia el procés d'avaluació/diagnòstic de la dislèxia és complex. Cal tenir ben present que a l'Estat espanyol mai no hi ha hagut una legislació educativa que reguli els criteris i procediments que un professional ha d'utilitzar per arribar a aquest diagnòstic. En conseqüència, cal incidir en els aspectes citats que condueixen a la detecció primerenca amb programes d'intervenció eficaços.

A més, considerant el creixent fenomen de la digitalització de la societat, cada cop més present, també a les aules, esdevé fonamental fomentar estudis dirigits a la relació existent entre l'ús de les noves tecnologies com a mètode complementari del tractament de la dislèxia. D'igual manera, convé continuar investigant els beneficis que l'entorn social (amics, companys de classe, activitats extraescolars...) i familiar brinden a la gestió del trastorn de la dislèxia mitjançant el control de

l'autoestima i les emocions (Doikou-Avlidou, 2015; Eissa, 2010). En efecte, i com ja s'ha pogut comprovar, esdevenen elements de primordial importància que cal continuar analitzant amb l'objectiu de reforçar al màxim el nivell emocional dels individus diagnosticats.

Per acabar, només voldríem posar en valor la nostra contribució, tot i que de manera modesta, a la millora de l'atenció i el tracte dels alumnes dislèctics, gràcies al recull de coneixements que aquest estudi de revisió ha aportat. La possibilitat de contribuir amb certes actuacions en el nostre àmbit d'actuació revesteix d'un sentit global tot el procés de recerca, anàlisi, elaboració i redacció que s'ha dut a terme. Confiam que aquesta recerca s'afegeixi a tota aquella bibliografia relativa al binomi dislèxia-emocions, ja que tot i que cal continuar investigant sobre aquesta temàtica d'actual rellevància, pretenem que la present aportació esdevingui un punt d'ajuda amb tot el que queda per fer en aquest interessant camp d'estudi.

Referències bibliogràfiques

- Arnold, E. M., Goldston, D. B., Walsh, A. K., Reboussin, B. A., Daniel, S. S., Hickman, E., et al. (2005). Severity of emotional and behavioral problems among poor and typical readers. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 205–217.
- Boetsch, E. A., Green, P. A., i Pennington, B. F. (1996). Psychosocial correlates of dyslexia across the life span. *Development and Psychopathology*, 8, 539-562.
- Bonifacci, R., Montuschi, M., Lami, L., i Snowling, M. J. (2014). Parents of children with dyslexia: Cognitive, emotional, and behavioural profile. *Dyslexia*, 20, 175-190.
- Burden, R. (2005). *Dyslexia and Self-concept. Seeking a Dyslexic Identity*. London: Whurr Publishers.
- Christensen, J. (2016). A critical reflection of Bronfenbrenner's development ecology model. *Problems of Education in the 21st Century*, 69, 22–28.
- Doikou-Avlidou, M. (2015). The educational, social and emotional experiences of students with dyslexia: The perspective of postsecondary education students. *International Journal of Special Education*, 30 (1), 132-145.
- Eissa, M. (2010). Behavioural and emotional problems associated with dyslexia in adolescence. *Current Psychiatry*, 17 (1), 17-25.
- Fletcher, J. M. (2009). Dyslexia: The evolution of a scientific concept. *Journal of the International Neuropsychological Society*, 15 (4), 501–508.
- Harter, S. (1993). Causes and consequences of low self-esteem in children and adolescents. A R. F. Baumeister (Ed.) *Self-Esteem: The Puzzle of Low Self-Regard* (pp. 87-116). New York, NY: Plenum Press.
- Hellendoorn, J., i Ruijssenaars, W. (2000). Personal experiences and adjustment of Dutch adults with dyslexia. *Remedial & Special Education*, 21 (4), 227-239.
- Ingesson, S. (2007). Growing up with dyslexia: Cognitive and Psychosocial Impact, and Salutogenic Factors. Lund, Sweden: Lund University (Tesi Doctoral, Departament de Psicologia, Universitat de Lund, 2007).
- Łodygowska, E., i Czepita, D.A. (2012). School phobia in children with dyslexia. *Annales Academiae Stetinensis*, 58 (1), 66-70.
- Leitão, S., Dzidic, P., Claessen, M., Gordon, J., Howard, K., Nayton, M., i Boyes, M.E. (2017). Exploring the impact of living with dyslexia: The perspectives of children and their parents. *International Journal of Speech-Language Pathology*, 19, 323–335.
- Martínez, R. S., i Semrud-Clikeman, M. (2004). Emotional adjustment and school functioning of young adolescents with multiple versus single learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 37 (5), 411-420.
- Nichols, S. (2000). Parental Involvement in Supporting Children with Learning Difficulties. *Australian Journal of Learning Disabilities*, 5 (2), 28-33.
- Reid, G. (2004). *Dyslexia: A Complete Guide for Parents*. Chichester, England: John Wiley & Sons.

- Serrano, F., Defior, S., i Hernández, C.M. (2011). Training reading fluency in Spanish with repeated and accelerated reading approaches. *10th International Symposium of Psycholinguistics*, Donostia/San Sebastián, Spain, Abril 2011.
- Schulte-Körne, G. (2010). The Prevention, Diagnosis, and Treatment of Dyslexia. *Deutsches Ärzteblatt International*, 107 (41), 718–727.
- Shultz, J. (2013). *The dyslexia-stress-anxiety connection*. Recuperat des de <https://dyslexiaida.org/the-dyslexia-stress-anxiety-connection/>
- Siegel, L. S. (2006). Perspectives on dyslexia. *Paediatrics and Child Health*, 11 (9), 581–587.
- Singer, E. (2005). The strategies adopted by Dutch children with dyslexia to maintain their self-esteem when teased at school. *Journal of Learning Disabilities*, 38, 411–423.
- Strnadová, I. (2006). Stress and resilience in families of children with specific learning disabilities. *Revista Complutense de Educación*, 17, 35–50.
- Westling, M. (2002) *Support and Resistance. Ambivalence in Special Education*. Stockholm, Sweden: HLS Förlag (Tesi Doctoral, Stockholm Institute of Education, 2005).
- Wong, B. Y. (2003). General and specific issues for researchers' consideration in applying the risk and resilience framework to the social domain of learning disabilities. *Learning Disabilities Research and Practice*, 18 (2), 68-76.
- Wood, F. B., i Felton, R. H. (1994). Separate linguistic and attentional factors in the development of reading. *Topics in Language Disorders*, 14 (4), 42–57.